

Krachtenbundeling Boerennetwerken “De Kracht van Boerenwijsheid”

Eindrapportage TcV projectgroep ‘De kracht van Boerenwijsheid’

Verplichtingnummer 1400010607

Juni 2020

Bregje Hamelynck	Federatie van Agro-Ecologische Boeren, incl. Toekomstboeren, CSA Netwerk Nederland, BD-Vereniging, Permacultuur Netwerk, Vereniging Bio-tuinders, Vegan Netwerk, Vereniging Grootschalige Kleinschaligheid)
Fransjan de Waard	Stichting Voedselbosbouw Nederland
Geert van der Veer	Stichting Nationaal Netwerk Natuurinclusieve Landbouw, Stichting Herenboeren Nederland
Jelleke de Nooy	Catalyst4Change
Klarien Klingen	Vereniging Toekomstboeren
Patrick Kaashoek	Vormgevers van de Toekomst
Piet van IJzendoorn	Vereniging voor Biologisch-Dynamische Landbouw en Voeding
Willem Lageweg	adviserend lid en penvoerder namens Stichting Transitiecoalitie Voedsel

Inhoud

1	Inleiding	1
1.1	Doel.....	1
1.2	Conclusies en aanbevelingen	1
1.3	Deelnemers.....	2
1.4	Terminologie.....	3
2	Proces	4
2.1	Algemeen.....	4
2.2	Programma	4
2.3	Actualiteit	4
2.4	Verloop van het traject.....	5
2.5	Eindrapportage.....	6
3	Bevindingen en aanbevelingen	8
3.1	Algemeen.....	8
3.2	Krachtenbundeling	8
3.3	Kennisdeling	11
3.4	Knelpunt 'Grond'	14
3.5	Knelpunt 'Wet- en regelgeving'	16
3.6	Tot slot.....	17
	Bijlage 1: Het boerenerf als bron voor kennis en innovatie, uitgangspunten en aanbevelingen	18
	Bijlage 2: Visie Boerenraad op land- en tuinbouw in 2030	24
	Bijlage 3: Organisatie, werkwijze en financiën Boerenraad	27

1 Inleiding

We zijn in Nederland met elkaar op weg naar een volhoudbaar, veerkrachtig landbouw- en voedselsysteem. De minister van LNV zet daar met haar kringlooplandbouwbeleid stevig op in. Ook een aantal vernieuwende organisaties en netwerken van boeren maken zich sterk voor een omslag in het huidige landbouw- en voedselsysteem. Zie de namen van de betrokken organisaties verderop.

Zij zien dat krachtenbundeling van vernieuwende boeren, kennisdeling, andere wetten en regels en betaalbare toegang tot grond belangrijke factoren zijn om deze omslag daadwerkelijk te laten plaats vinden.

Onder de naam Boerenwijsheid vormde de Transitiecoalitie Voedsel met een aantal van deze vernieuwende boerenorganisaties een werkgroep om op deze terreinen voorstellen te formuleren. Er was hiervoor inzet van een flink aantal eigen uren van boeren en medewerkers uit de betrokken organisaties en van actief bij de TcV betrokken procesregisseurs.

Het ministerie van LNV stelde een subsidie beschikbaar waarmee we – in het project krachtenbundeling Boerenwijsheid – een aantal slagen konden maken.

1.1 Doel

Doel van dit project is om te werken aan:

- krachtenbundeling binnen de groep vernieuwende boerenorganisaties en netwerken;
- kennisdeling en onderzoek met en voor boeren die aan volhoudbare en veerkrachtige vormen van (kringloop)landbouw willen werken het aanpassen van wetten en regels respectievelijk het ontwikkelen van een nieuw wettelijk kader betaalbare toegang tot grond voor boeren die volgens genoemde uitgangspunten willen boeren;
- een steunpunt met een meerjarig programma om de beoogde kennisdeling te faciliteren.

Pluriformiteit

De bij Boerenwijsheid betrokken boerenorganisaties staan een pluriformiteit aan bedrijfsvormen en -stijlen voor die tot kringlooplandbouw gerekend kunnen worden, zoals agro-ecologie, regeneratieve landbouw, natuur-inclusieve landbouw, biologische en biologisch dynamische landbouw, CSA landbouw, perma cultuur etc. We noemen dit landbouw volgens systeem B: een volhoudbaar landbouw- en voedselsysteem. De bindende factor is dat de land- en tuinbouw beschouwd wordt als een ecosysteem, als een integraal geheel, waarin de levende bodem en de ecologie van het landschap de basis zijn.

1.2 Conclusies en aanbevelingen

Het project heeft een enorme impuls gegeven aan het onderdeel krachtenbundeling. Reeds langer bestaande en nieuwe vernieuwende boeren-netwerken hebben elkaar beter leren kennen en hebben gezamenlijk aan oplossingen gewerkt.

Uit Boerenwijsheid is in hoog tempo de Boerenraad ontstaan die inmiddels aan een eigen agenda werkt die voortbouwt op een aantal thema's uit het project Boerenwijsheid (zie hoofdstuk 3). Een zo snelle opvolging van de initiële gedachten binnen de werkgroep Boerenwijsheid was bij de start ervan niet voorzien.

De vorming van de Boerenraad heeft een groot beslag gelegd op de tijd van een groot deel van de werkgroep Boerenwijsheid. Tegelijkertijd werd duidelijk dat voor de inbreng van een brede diversiteit van boeren op de verschillende thema's van Boerenwijsheid meer tijd en begeleiding nodig is dan voorzien. De Boerenraad biedt hiervoor de aangewezen structuur. Immers, bij de Boerenraad zijn (veel) meer organisaties en boeren aangesloten dan bij de werkgroep Boerenwijsheid. Het betrekken en verdiepen van de inzichten van boeren, van voorhoede tot gangbaar, behoort tot de kerntaken van de nieuwe organisatie. Veel van de aanbevelingen van de werkgroep Boerenwijsheid dragen we daarom graag over aan de Boerenraad die ze als input zal gebruiken voor hun agenda en rol in de komende periode.

In dit rapport wordt de meeste aandacht besteed aan de onderdelen krachtenbundeling en kennis & leren. Voor het onderdeel kennis en leren is in april een tussentijds advies aan het ministerie van LNV uitgebracht¹. Voor het onderdeel wet- en regelgeving is input geleverd aan het bureau CLM, dat hiervoor van LNV tijdens de looptijd van het project Boerenwijsheid een speciale opdracht heeft gekregen. Voor het onderdeel toegang tot betaalbare grond volstaan we met een aantal eerste gedachten. We onderkennen dat dit een groot vraagstuk is dat specifieke expertise vereist. De Boerenraad pakt dit thema als fundamenteel systeemthema professioneel op en komt daar in hun plannen uitgebreid op terug. De input vanuit Boerenwijsheid wordt hierin meegenomen.

1.3 Deelnemers

Alle leden van het kernteam vertegenwoordigen vernieuwende verbanden binnen de agrarische sector. Bij elkaar vormen zij een dynamisch veld dat zich bottom-up ontwikkelt, met stevige wortels in de praktijk van de voedselproductie. Hun visies en aspiraties komen in dit project bijeen waarmee zij willen bijdragen aan de in gang gezette transitie naar kringlooplandbouw.

De projectgroep bestond uit:

Bregje Hamelynck	Federatie van Agro-Ecologische Boeren, incl. Toekomstboeren, CSA Netwerk Nederland, BD-Vereniging, Permacultuur Netwerk, Vereniging Bio-tuinders, Vegan Netwerk, Vereniging Grootschalige Kleinschaligheid)
Fransjan de Waard	Stichting Voedselbosbouw Nederland
Geert van der Veer	Stichting Nationaal Netwerk Natuurinclusieve Landbouw, Stichting Herenboeren Nederland
Jelleke de Nooy	Projectleiding, Catalyst4Change
Klarien Klingen	Vereniging Toekomstboeren
Patrick Kaashoek	Projectleiding, Vormgevers van de Toekomst
Piet van IJzendoorn	Vereniging voor Biologisch-Dynamische Landbouw en Voeding
Willem Lageweg	adviserend lid en penvoerder namens Stichting Transitiecoalitie Voedsel

In dit rapport worden de projectleden hierna aangeduid met hun initialen.

¹ Zie hiervoor <https://transitiecoalitievoedsel.nl/aanbevelingen-uit-boerenpraktijk-voor-agrokennissysteem/>

Op diverse momenten hebben ook anderen actief feedback en adviserende bijdragen aan het project geleverd:

Janneke Blijdorp	Ministerie van LNV
Alex Datema	BoerenNatuur
Coen van Dedem	grondfonds CommonGround
Yvette Faber	Transitiecoalitie Voedsel
Kees van Gaalen	Werkgroep Alblasserwaard & Vijfheerenlanden
Jan Hassink	WUR Agrosysteemkunde)
Katrien van 't Hooft	Platform Natuurlijke Veehouderij
Damaris Mathijsen	Economy Transformers
Frits van der Schans	CLM Onderzoek & Advies
Arjan de With	Vereniging voor Behoud van Boer en Milieu

Ook deze betrokkenen worden verder aangeduid met hun initialen.

1.4 Terminologie

In dit document is als generieke referentie voor een veelheid van agrarische modellen, stijlen en stromingen de term 'kringlooplandbouw' gehanteerd. Deze is ontleend aan de visie van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en is in dit verband op pragmatische gronden gekozen. Deze term kan zo de eenheid onderstrepen in de doelstellingen van uiteenlopende initiatieven, die gezamenlijk een substantiële beweging laten zien.

2 Proces

2.1 Algemeen

De stuurgroep is begonnen met een interne rolverdeling en afstemming met de procesbegeleiders die zich primair toelegden op de facilitatie van het gezamenlijke proces: de voorbereiding en moderatie van bijeenkomsten, de rapportage en het aansturen van de communicatie. De leden van de stuurgroep vertegenwoordigen specifieke verbanden van vernieuwende boeren, en leverden primair hun bijdragen vanuit die positie. Gaandeweg kwam er onderling ook meer afbakening op basis van inhoudelijke lijnen, waarbij de integrale, pluriforme en gelaagde doelstellingen steeds een uitgangspunt bleven.

2.2 Programma

Het traject is in hoofdlijnen opgebouwd als een serie van bijeenkomsten op verschillende plekken in het land; zie hieronder voor het verloop. Tijdens elke bijeenkomst stond een thema centraal, en waren behalve stuurgroep en spelers uit de tweede ring één of meerdere experts aanwezig voor inhoudelijke bijdragen en verdere afstemming en uitwerking. Gaandeweg het proces bleven deelnemers ook binnen hun eigen achterban en via relevante contacten en netwerken daarbuiten steeds koersen op aanvulling en aanscherping, door middel van tussentijdse gesprekken, correspondentie en bilaterale sparringsessies.

2.3 Actualiteit

Het hele project is planmatig georganiseerd maar is ook in aanzienlijke mate mede bepaald door de actualiteit. Sowieso kwam de impuls tot het project ook zelf voort uit de toenemende dynamiek in de samenleving die zich manifesteert onder de noemer van de voedseltransitie. Ten tijde van de formulering van het project is echter niet voorzien in welke mate de actualiteit zich direct en indirect zou manifesteren. Zo heeft de stikstofcrisis en de reacties hierop vanuit zowel boerenkring als de samenleving een grote impact gehad op de uiteindelijke koers van het project. Het gevolgde traject werd dan ook een combinatie van het aanhouden van de oorspronkelijke planning, het volgen van en deels ook inspelen op actuele ontwikkelingen en het anticiperen op kansen die zich voordeden.

De uitkomst van de gehele exercitie is dan ook een 'rijk' pakket van momenten, materiaal en nieuwe verbindingen die ontstaan zijn. De invloed van de actualiteit heeft zich in verschillende richtingen laten gelden, door het opwerpen van nieuwe dilemma's en prioriteiten, het belemmeren van bepaalde opties als ook het aanreiken van weer andere mogelijkheden. Zo ontstond al snel de behoefte en noodzaak om naar buiten te treden en een kringloop-ondersteunend geluid af te geven in een wereld waarin de protesten tegen het beleid onevenredig veel aandacht kregen. Dit vergde extra scherpte van alle deelnemers, en vaak ook extra overleg en afstemming; uiteraard heeft het ook zijn weerslag op de bevindingen en opbrengsten van het project.

2.4 Verloop van het traject

Het verloop van het traject kan worden gesplitst in 2019 en 2020.

2.4.1 Verloop van het project: 2019

In 2019 heeft onderstaand schema als tijdslijn voor het project gediend:

Datum sessie	Thema	Aanwezig
190909, Deventer	Plan van Aanpak BW	Stuurgroep, PK & JdN, WL
191001, Utrecht	Kennis en Leren	Stuurgroep, PK & JdN, WL Adviseurs JH, JB
191028, Doorn	Wet en regelgeving	Stuurgroep, PK & JdN, WL Adviseurs KvG, AdW, KvtH, JB, YF Frits v.d. Schans, CLM, Sandra Beuving
191119, Doorn	Steunpunt, netwerkorganisatie & meerjarenprogramma	Stuurgroep, PK & JdN, WL Adviseurs: JB
191209, Utrecht	Grond en Pacht	Stuurgroep, PK & JdN, JB, WL Experts: Coen van Dedem, Peter v. Dijk, Damaris Matthijsen

De weergegeven sessies omvatten voor het grootste deel hele dagen, die procedureel werden voorbereid en begeleid door de projectleiders, en inhoudelijk werden aangevuld door leden van de stuurgroep, waar nodig ondersteund door experts van daarbuiten. Tijdens een deel van de sessies waren ook vertegenwoordigers van verwante netwerken en organisaties aanwezig. De verslaglegging werd met alle betrokkenen gedeeld.

Vroeg in dit traject, nl. op 1 oktober 2019, speelden zich in het hele land geruchtmakende protesten af door talloze boeren die verontwaardigd waren over het einde van de PAS die voortkwam uit de uitspraak van de Raad van State dd. 29 mei 2019, en de 'stikstofcrisis' die daarmee voor Nederland een feit werd. Genoemde acties kregen op 16 oktober 2019 een vervolg, en zetten het landbouwdebat verder op scherp. In reactie hierop kwam de vraag, zowel vanuit de sector zelf als vanuit de bredere samenleving, naar een 'positief boerengeluid' dat zich primair richtte op de structurele vernieuwing die eerder was neergelegd in de Kringloopvisie van de Minister van LNV. Deze beroering en polemiek voorzagen het project van extra motivatie om zo'n geluid vanuit betrokkenen bij Boerenwijsheid te laten horen. Dit heeft de activiteiten bij het vervolg van Boerenwijsheid sterk beïnvloed: duidelijk werd dat het momentum voor krachtenbundeling nu was aangebroken.

Het volgende moment waarop het project een nieuwe fase inging, is 10 december 2019. Kort daarvoor was door de stuurgroep het initiatief genomen om een bijdrage te leveren aan het openbare programma in Pakhuis de Zwijger te Amsterdam, getiteld "Boeren, Burgers en Biodiversiteit: de weg vooruit". Dit optreden werd mede gedreven door de ambitie om het positieve boerengeluid af te geven zoals hierboven toegelicht. Het leidde bovendien tot de informele oprichting van de 'Boerenraad'. Anders dan gepland droeg het project hiermee rechtstreeks bij aan het openbare debat over de toekomst van het landbouw en voedselsysteem. Als tussentijdse 'vrucht' werd de Boerenraad vervolgens een belangrijke factor in het verdere verloop van het project Boerenwijsheid.

2.4.2 Verloop van het project: 2020

Begin 2020 diende zich opnieuw een moment aan dat invloed had op de planning en koers van het project. Niet lang daarvoor was door het Friese burgerinitiatief Kening fan 'e Greide de aankondiging gedaan van een event op **14 januari 2020** met de titel 'Kring-loop', van Delfgauw naar het ministerie in Den Haag. Deze publieksactie bracht opnieuw verdere dynamiek in de doelen waarop het project zich richtte, en leidde tot aanscherping van het programma. Besloten werd om deze actie, gericht op ondersteuning van het kringlooplandbouwbeleid van minister Schouten, actief te omarmen en de boeren uit onze gezamenlijke achterbannen op te roepen deel te nemen.

200113, Utrecht	Bespreking project, hoe geven we meerwaarde aan de Kring-loop?	Stuurgroep, PK & JdN, WL Adviseurs: JB, YF
200211, Weesp	Boerenwijsheid in de context van Boerenraad	Stuurgroep, PK, WL, Boerenraad en nieuwe organisaties

Als nieuw ingelast moment in het traject vond op **12 februari 2020** een ontmoeting plaats van een deel van de stuurgroep met meerdere LNV-stafleden van de Directie Strategie, Kennis en Innovatie van LNV, onder wie directeur mevrouw A. de Veer. Deze bijeenkomst vond plaats op Herenboerderij Wilhelminapark in Boxtel, locatie van één van de vernieuwende netwerken die in de stuurgroep vertegenwoordigd zijn. In deze sessie werd vanuit de stuurgroep uitgebreid inzicht geboden in de praktijk van de innovatie van onderop, in kennis deling vanuit de praktijk en in de knelpunten en perspectieven om hier via landelijk beleid structureel antwoord op te kunnen geven.

2.5 Eindrapportage

Formele einddatum project Boerenwijsheid was 29 februari 2020. Gezien genoemde ontwikkelingen zoals het boerenprotest en verkennende gesprekken over de start van de Boerenraad is deze einddatum aangehouden voor formele afronding van het project Boerenwijsheid. Een harde grens waar Boerenwijsheid stopt en Boerenraad begint is echter lastig aan te geven.

De positieve ontwikkelingen zijn vanaf begin maart 2020 verder concreet uitgewerkt voor de Boerenraad i.o. Daarnaast zijn verbetervoorstellen direct voortkomend uit Boerenwijsheid medio april 2020 aan het ministerie van LNV gepresenteerd. In die periode speelde ook een pakket landelijke maatregelen om de corona-pandemie binnen de perken te houden. Daardoor moesten ook de deelnemers aan het project overschakelen op een nieuwe planning en een alternatieve samenwerkingsmodus.

3 Bevindingen en aanbevelingen

3.1 Algemeen

Zoals hiervoor werd toegelicht hebben actuele ontwikkelingen het project direct beïnvloed, en daarmee ook de prioritering en coördinatie van de deliverables. Daarom is de oorspronkelijke structurering van het project in de praktijk minder zinvol/opportuun gebleken, en daarom in deze eindrapportage losgelaten.

In deze rapportage ligt de focus op **krachtenbundeling** (§ 3.2) en **kennisdeling** (§ 3.3). Beide thema's bieden ruimschoots aanknopingspunten voor uitwerking vanuit de innovatieve praktijk en expertise die in het project belichaamd is. Echter, ook buiten de projectgroep is op deze terreinen veel ervaring en kennis. Waar mogelijk is die bij de overwegingen betrokken. Tegelijkertijd onderkent de projectgroep dat bij de verdere uitwerkingen van de voorstellen een breed pallet van partijen, zowel institutioneel als vernieuwers van onderop, een belangrijke rol moeten spelen. Denk aan overheden op zowel landelijk als regionaal niveau alsmede kennis- en onderwijsinstellingen, ketenspelers en andere organisaties in het landbouw- en voedselsysteem.

Voor de verdieping van een tweetal andere thema's is gericht de samenwerking en afstemming geïnitieerd met partijen buiten de stuurgroep zelf. Dit betreft de onderwerpen **toegang tot grond** (§ 3.4) en **wet- en regelgeving** (§ 3.5). Deze worden hieronder toegelicht onder de noemer van knelpunt. De basis voor deze afbakening is de overweging dat dit zodanig fundamentele, omvangrijke en complexe vraagstukken betreft, dat hiervoor meer expertise en afstemming vereist is dan binnen het project aanwezig of gemobiliseerd kon worden.

Een derde factor die op een vergelijkbare manier als knelpunt is aangemerkt, maar binnen het project niet verder is uitgewerkt, is het ontbreken van een passend stelsel **voor kosten, waarden en prijzen van landbouw- en voedselproducten**. Dit vraagstuk krijgt sinds enige tijd specifiek aandacht onder de noemer van True Cost & True Price, waarbij de Transitiecoalitie Voedsel in nauwe afstemming met het ministerie van LNV, een actieve en agenderende rol speelt.

3.2 Krachtenbundeling

Het onderwerp krachtenbundeling is niet in absolute zin door het project op gang gekomen, maar is er wel nadrukkelijk door verdiept en versneld. Diverse initiatieven gingen aan het project Boerenwijsheid vooraf. De samenwerking in dit project van al deze partijen markeert een volgende fase in de bundeling van krachten voor transitie. Nu de kringlooplandbouw ook bestuurlijk geldt als wenkend perspectief, is het duidelijk tijd om de krachten verder te bundelen en de maatschappelijke energie die zich in deze beweging manifesteert, ook als overheid maximaal te benutten.

Tijdens de inhoudelijke sessies in 2019 kregen de deelnemers gaandeweg meer grip op een mogelijke samenwerking tussen verwante initiatieven. Door het erkennen van onderlinge verschillen en het verkennen van ervaringen en vraagstukken uit de praktijk groeide de behoefte aan een blijvende alliantie. Een proces dat versneld werd door eerder genoemde dynamiek rond de stikstofcrisis.

3.2.1 Boerenraad

Vanuit deze optiek werd vervolgens besloten om daadwerkelijk zo'n nieuw hoofdstuk te gaan schrijven. De inzet was om een bedding te creëren die de tijdelijke rol van het project Boerenwijsheid een vervolg zou geven. Op korte termijn nodigde de stuurgroep daarom op 10 december spelers uit een 2e ring uit voor een middagsessie in het Amsterdamse Pakhuis De Zwijger. Daar werd het idee voorgelegd voor een Boerenraad, die de stem zou kunnen zijn van alle boeren en boerenorganisaties die vooruit willen, ongeacht wat hun uitgangssituatie is. Om deze breedte helder uit te stralen, werd Alex Datema, voorzitter van BoerenNatuur, gekozen als het eerste 'gezicht naar buiten' van deze Boerenraad. Twee stuurgroep leden van Boerenwijsheid, Geert van der Veer en Bregje Hamelynck, traden op als mede initiatiefnemers. Zo klommen er die avond een kleine 20 landelijke en regionale voorhoedespelers op het podium, en kreeg de informele oprichting van de Boerenraad zijn beslag.

Deze stap kreeg follow-up in de media en wekte ook de interesse van bestuurders; met elkaar leek dit gezelschap een serieus te nemen kracht, waarin een groeiende groep boeren en tuinders direct is vertegenwoordigd, en anderen zichzelf kunnen gaan herkennen. Sindsdien heeft de Boerenraad i.o. ondersteund en gefacilieerd door de Transitiecoalitie Voedsel intensief overlegd, in kleinere en grotere samenstelling, intern en extern, over missie, inhoud, structuur, strategie, positionering, taakverdeling en werkwijze. Inmiddels ligt er een gedegen plan voor de formele op- en inrichting, wordt de Boerenraad inmiddels door een tiental boerenorganisaties ondersteund en vindt constructief overleg plaats met het bestuur van LTO Nederland. De visie, agenda is als bijlage 2 en de werkwijze van de Boerenraad als bijlage 3 van dit rapport opgenomen.

De Boerenraad gaat zich richten op vijf hobbels c.q. uitdagingen op weg naar een toekomstgerichte landbouw.

Die hobbels zijn:

1. Betaalbare toegang tot grond voor toekomstbestendige landbouw
2. Een inspirerend wettelijk kader dat op een integrale manier en via ambitieuze doelen toekomstbestendige landbouw stimuleert
3. Financiering van de omslag naar een toekomstbestendige landbouw via een andere inzet van bestaande middelen zoals landbouwsubsidies en extra nieuwe middelen die het boeren mogelijk maakt de beoogde omslag te maken
4. Kennis, leren, onderzoek en onderwijs
5. Versterken van de positie van de boer in de keten o.a. door echte en eerlijke prijzen en beloningen, korte ketens en versterking van de sociaal maatschappelijke rol van de boer

De Boerenraad wil hier op een pragmatische en oplossingsgerichte manier mee aan de slag. Drie van de vijf hobbels zijn thema's die direct uit het project Boerenwijsheid voortkomen. Afgesproken is dat de uitkomsten van de projectgroep Boerenwijsheid worden overgedragen aan de Boerenraad die vanuit deze inzichten de voorstellen verder zullen uitwerken in aanbevelingen die breed in de landbouw praktijk kunnen worden geïmplementeerd.

Feitelijk heeft het project Boerenwijsheid dus als *kraamkamer* voor de Boerenraad gediend. Hiermee is niet zomaar een stap, maar een grote sprong voorwaarts gemaakt op het terrein van krachtenbundeling tussen het groeiende aantal boeren die in balans met natuur en samenleving willen boeren. Een stap die bij de start van het project Boerenwijsheid niet kon worden voorzien.

Als activiteit vergde de vorming van de Boerenraad wel veel van de capaciteit en middelen die er voor Boerenwijsheid beschikbaar waren. De stuurgroep is echter van mening dat deze inzet zeer verantwoord was en daarmee alleen al om deze reden het project Boerenwijsheid tot een succes heeft gemaakt.

3.2.2 Versterking bestaande netwerken

Naast de Boerenraad als concreet resultaat heeft het project ook een impuls gegeven aan een meer diffuse uitbreiding en verdieping van relaties. De deelnemende organisaties staan hierdoor veel dichter bij elkaar en communiceren hierover met de eigen achterban. Het gezamenlijke netwerk breidde zich ook buiten boerenorganisaties verder uit, zoals via het grote en brede netwerk van de Transitiecoalitie Voedsel, en dankzij deelname aan de interactieve sessies rond de Kring-loop. In dit verband werd in het project gewerkt met een beeld van 3 'schillen'; de binnenste schil omvat organisaties van boeren die nu al agro-ecologisch en natuurinclusief werken, de 2e schil omvat Ngo's zoals milieufederaties, boer-burger-organisaties, burgerinitiatieven en bedrijven die kringlooplandbouw promoten en ondersteunen, en in de 3e vinden we boeren die wel in transitie willen maar (nog) niet weten hoe, of nog niet kunnen of durven. In elk van deze schillen leven andere behoeften.

Van de eerste twee schillen is hier wat meer over bekend vanuit het WUR-studentenonderzoek 'Verkenning van Agro-ecologische netwerken in Nederland'². Hieruit blijkt dat de onderzochte

² Verkenning van Agro-ecologische netwerken in Nederland, studentenonderzoek via J. Hassink, Wageningen Plant Research, jan.hassink@wur.nl Zie <https://transitiecoalitievoedsel.nl/krachtenbundeling-tussen-transitieversnellers/>

partijen in meerderheid deel willen zijn van een groter, liefst coöperatief verband, waarin zij kennis kunnen delen en op verschillende manieren kunnen samenwerken - zolang zij wel hun eigen identiteit kunnen behouden. Dit principe van eenheid in diversiteit heeft ook het project mede sturing gegeven. En is in onze optiek een fundamenteel kenmerk van de nieuwe volhoudbare landbouw.

De verdere versterking van het positieve boerengeluid richting achterban en samenleving biedt veel kansen: er zijn meer dan genoeg 'verhalen die perspectief bieden' en als inspiratiebron voor brede groepen ondernemers en de overheid benut kunnen worden. Hier is echter structurele capaciteit voor nodig, die nu in opbouw is via zowel de Boerenraad als via de verdere ontwikkeling van de Transitiecoalitie Voedsel.

3.3 Kennisdeling

Als tweede hoofdlijn is in het project gewerkt aan de manieren waarop kennis over de praktijk van de kringlooplandbouw zich het beste laat ontwikkelen, delen en toepassen. Dit betreft uiteraard een zeer veelomvattend vraagstuk met vele invalshoeken en partijen. Maar het belang ervan is cruciaal. De kringloopervaring-van-onderop is specifiek en dun gezaaid en verdient structureel en blijvend meer aandacht.

3.3.1 Categorische opgave

Een observatie die in kringen van ecologisch werkende boeren regelmatig wordt gedaan, is dat er in de gangbare landbouw weinig kennis is van fenomenen en bedrijfspraktijken die voor henzelf volstrekt vanzelfsprekend zijn. Tot aan 2015, het Jaar van de Bodem, was de gesteldheid van en de aandacht voor de bodem daar een duidelijke illustratie van. Boeren en tuinders die een vorm van kringlooplandbouw bedrijven, waren categorisch beter thuis in het bodemleven, het samenspel tussen de biologie, de chemie en fysieke aspecten, en de waarde daarvan voor hun bedrijfsvoering dan veel gangbare boeren. Boeren die ooit de omschakeling van gangbaar naar biologisch of natuur inclusief hebben gemaakt geven aan dat zij gaandeweg op een hele andere manier zijn gaan kijken én werken. Zij hebben geleerd om de levensvormen en natuurlijke processen om hen heen te observeren. En veel meer als basis voor hun besluiten en handelingen te nemen. Ze blijven zichzelf daarin ook voortdurend ontwikkelen. Het verschil in oriëntatie is geen kwestie van een beetje meer of minder: het betreft een fundamenteel andere manier van kijken (en kennen) en van organiseren van fundamentele bedrijfsprocessen. Meer vanuit samenhang van de processen bij plant, dier en omringend ecosysteem (integraal). Kennis gaat over actief weten over en van de interactie tussen allerlei (biologische) processen in de bedrijfspraktijk. Deze andere manier van kijken en kennen hangt vaak ook samen met een ander waardenpatroon en daarmee van een andere manier van boeren dan de reguliere landbouw.

Ook op het niveau van het agrarische landschap zijn dergelijke categorische verschillen waar te nemen. Zo zijn veel agrarische landschappen inmiddels te kwalificeren als 'industriële', doelmatig ingericht met het oog op het gebruik van steeds grotere en zwaardere machines, lange rechte lijnen en een zekere monotonie in teelten en beplanting. Een ecologische oriëntatie op landbouw gaat

meestal gepaard met waardering voor meer ‘organische’ vormen, rondere vormen, vloeiende overgangen, kleinschaliger en met meer (bio)diversiteit. Kortom: natuurlijker.

Het belangrijkste verschil tussen de gangbare en meer ecologisch (natuurlijk) georiënteerde boeren en bedrijfspraktijken is het verschil in biologische integratieniveaus dat het vertrekpunt van de inrichting en ontwikkeling van het bedrijf vormt: atoom - molecuul – cel – orgaan – organisme – populatie – levensgemeenschap – ecosysteem. Grosso modo kan men zeggen dat de gangbare landbouw (en achterliggende ontwikkeling van de wetenschap) gericht is op de inwendige processen en maximalisering van gewas opbrengsten. Genetica (veredeling), plantenfysiologie en het bemesten van de plant zijn belangrijke kennis- en wetenschapsgebieden. Vergaande specialisatie is kenmerkend voor de moderne wetenschap.

De ecologische landbouw is meer gericht op het ecosysteem, afstemming met en benutten van natuurlijke (biologische) processen in de omgeving en versterken van de vitaliteit en weerbaarheid van gewassen en dieren. Kennis van de ecologie, populaties (zowel boven als in de bodem), bodemfauna, microflora, kringlopen e.a. zijn de kennis- en wetenschapsgebieden die hier een grote rol spelen. Dit komt tot uiting in o.a. meer diersoorten, een gevarieerder bouwplan en meer gemengde bedrijven, kruidenrijk grasland, organische mest (het voeden van de bodem en bodemfauna en microflora), het jaar rond bedekt houden van de bodem, e.a. Praktijk en bedrijfsgericht onderzoek en nauwe samenwerking tussen onderzoekers en boeren spelen een belangrijke rol in de kennisontwikkeling van deze vorm van landbouw.

De gangbare landbouw wordt ook wel getypeerd als High Input Landbouw. De ecologisch georiënteerde landbouw als Low External Input, meer zelfvoorzienend. De oriëntatie van de gangbare landbouw is de afgelopen jaren breder gericht. Voorbeelden zijn de bredere belangstelling voor de bodem, ook de bodembioïecologie, meer biologische diversiteit (strokenteelt, akkerranden e.a.), meer nadruk op vitaliteit (o.a. vanwege de noodzaak om antibiotica gebruik, chemie, emissies van N e.a. terug te dringen); meer samenwerking tussen akkerbouwers en veehouders. Dat zijn goede ontwikkelingen. Daarbij wordt ook gebruik gemaakt van de kennis en ervaring die de pioniers in de biologische en ecologische landbouw in de loop van de jaren hebben ontwikkeld.

De soort kennis die nodig is om kringlooplandbouw te kunnen bedrijven, is niet slechts een kwestie van nieuwe inhoud, zoals het 1-op-1 vervangen van de ene verzameling ‘data’ door een andere. Verschillen tussen boeren zijn immers ook cultureel³, en ook dat is geen kwestie van een beetje meer of minder. Waar het project Boerenwijsheid aanvankelijk beoogde om een directe bijdrage te leveren aan het kennissysteem door vernieuwende kennis en praktijken te gaan delen, werd onderweg al snel duidelijk dat dit geen zinvolle aanpak was.

Het onderliggende vraagstuk draait namelijk in wezen om de transitie van het vigerende kennissysteem zelf. Daarbij passen vragen als: om welke soorten van kennis gaat het? Welke context is nodig om die te ontwikkelen. Wanneer zijn welke vormen van kennisdeling het meest passend? Hoe leren boeren dit soort meer integrale kennis het liefst en het best, en wat is daarvoor nodig? Welke structuur maakt het kennissysteem maximaal effectief?

³ “Kan een goede boer natuur inclusief zijn? De rol van culturele normen in een beweging richting natuur inclusieve landbouw” Judith Westerink, WER <https://edepot.wur.nl/517296>

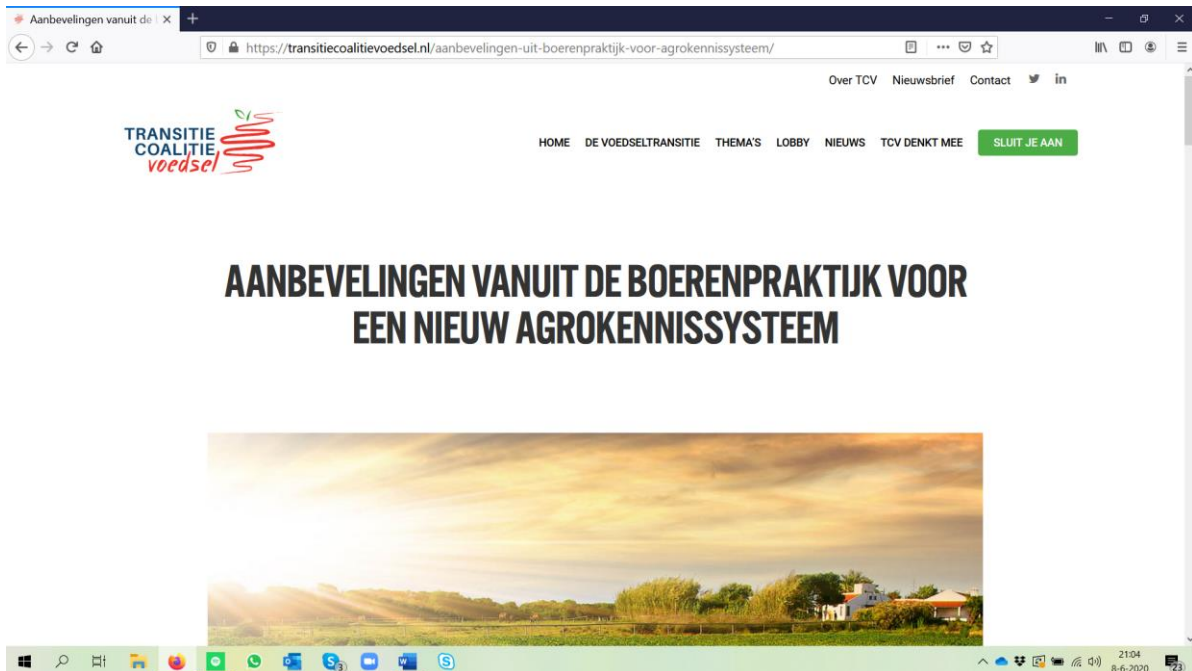
Deze en andere invalshoeken werden vervolgens leidend voor de verkenningen, en voor tussentijdse bilaterale interacties. Met name het lopende programma van het WINK-onderzoek leverde hier inspiratie en input voor, als ook een denkraam om dit soort vragen verder uit te diepen. De verkenningen die in het kader van WINK al waren gedaan leerden ons onder meer om vanuit verschillende perspectieven naar “Kennis” te kijken en naar routes om nieuwe kennis te creëren. We leerden onderscheid maken tussen wetenschappelijk kennis/onderzoek, informatie, koude en warme (of impliciete) kennis. In het huidige Kennis en Innovatiesysteem is de lineaire manier van kennisontwikkeling met wetenschap als vertrekpunt de dominante werkwijze die vanzelfsprekend is geworden. Tegelijkertijd blijkt steeds meer dat deze benadering beslist ook beperkend is, zeker waar het gaat om een transitie-opgave waarin duurzame, volhoudbare landbouw centraal staat. Deze vergt namelijk juist nieuwe c.q. meerdere perspectieven: nieuwe grootheden, prioriteiten, verhoudingen, waarden en hoedanigheden. Als voorbeeld: in het gebruikelijke formele kennissysteem - en in het denken daarover - draait het primair om kwantiteiten/‘verifieerbare data’, en om de logistiek/ de kanalen waarmee deze van zender naar ontvanger te verplaatsen zijn. De kringlooppraktijk lijkt in aanvulling daarop gebaat te zijn met een ander soort kennis, namelijk waarnemingen en het ‘narratief’, waarmee producenten hun eigen overwegingen en bevindingen aanreiken, in samenhang met tijd, ruimte en hun specifieke context.

Zie hiervoor ook o.a.: Doen, leren en Kenniscreatie -inaugurele rede Frank de Jong, lector Kennis en Innoveren Aeres Hogeschool ⁴

3.3.2 Zeven aanbevelingen en drie uitgangspunten

Als referentiepunt voor haar eerste aanbevelingen heeft de projectgroep dankbaar gebruik gemaakt van een brief van minister Schouten die zij dd. 19 juli 2019 aan de Tweede Kamer stuurde, onder de noemer “Maatregelen Innovatie op het boerenerf”. Aan de hand hiervan heeft de projectgroep op basis van drie uitgangspunten zeven aanbevelingen opgesteld en deze op 16 april 2020 aan DG Agro mevrouw M. Sonnema en de directeur SKI A. de Veer van het ministerie van LNV aangeboden. Deze aanbevelingen worden ondersteund door een tiental boerenorganisaties. Voor de aangeboden uitgangspunten en aanbevelingen wordt verwezen naar bijlage 1. Deze aanbevelingen vormen een integraal onderdeel van deze eindrapportage. Hieraan vooraf ging een werkbezoek van de directie van SKI onder leiding van mevrouw de Veer aan Herenboerderij Wilhelminapark in Boxtel die namens de projectgroep als gastheer optrad. Bij die gelegenheid boden leden van de stuurgroep haar en diverse stafleden een kijkje in de keuken van de innovatie op en rond het boerenerf. Daarbij reikten zij handvaten aan voor het uitbreiden of verleggen van de bestaande kennisstromen, en voor het bieden van ruimte aan de ontwikkeling en deling van verschillende soorten van kennis met diverse doelgroepen.

⁴ <https://www.greeni.nl/iguana/www.main.cls?url=search&p=9d3c19f2-e5ae-4947-907f-72f5bfa1531d#recordId=2.146121>

Een meer gedetailleerde uitwerking van deze visie is zowel mogelijk als gewenst. Tegelijkertijd is deze vooral relevant in dialoog met medespelers in het kennisdomein. Het onderwerp Kennis en Innovatie is één van de speerpunten van de Boerenraad, waarvoor een speciale ‘oplossingsgroep’ zal worden geformeerd. De inzichten en aanbevelingen van de projectgroep Boerenwijsheid zoals hierboven geformuleerd worden gebruikt als startpunt voor deze oplossingsgroep.

3.4 Knelpunt ‘Grond’

Het grondvraagstuk vormt één van de inhoudelijk grote en complexe thema’s voor de beoogde transitie van het landbouw- en voedselsysteem. Dit thema stond centraal in de sessie op 9 december 2019. Door zijn - letterlijk - fundamentele aard speelde het echter gedurende het hele project en ontwikkelingsproces een belangrijke rol. In het kort gezegd is langdurige en betaalbare toegang tot grond een kritische succesfactor voor kringlooplandbouw en voor bedrijven om zich (verder) in de richting van kringlooplandbouw te ontwikkelen. Nu is die betaalbare toegang er niet. Hier ligt een complex samenspel van factoren aan ten grondslag.

Dat de huidige grondeconomie in het voordeel werkt van intensivering en vergroting van schaal en kapitaalintensiteit frustreert met name jonge boeren, zij-instromers en boeren die willen extensiveren. Wij zien meer specifiek de volgende oorzaken:

- Grond is in het huidige systeem vooral handelswaar, een relatief veilige belegging; grond als productiemiddel en basis van volhoudbare Kringlooplandbouw is op de achtergrond geraakt. Grondeigendom wordt gezien als waardevast, een zekerheid om op terug te vallen;
- Grondprijzen worden bepaald op de grondmarkt, door de financiële economie en de concurrentie voor andere bestemmingen, met name woningbouw en bedrijventerreinen; ook overheden stellen zich hierin op als marktpartij. Zodoende zijn hier enorme belangen mee gemoeid; de prijsvorming is los komen te staan van bodemkwaliteit en agrarisch opbrengend vermogen;

- Nederlandse grondprijzen zijn structureel hoog, zeker in vergelijking met omliggende landen; investeringen in landbouwgrond zijn voor een groot deel extern gefinancierd en leveren zo rentelasten op die vanuit de exploitatie betaald moeten worden. Dit zorgt voor een focus op korte termijnwinsten en ontmoedigt investeringen in duurzaam bodembeheer. Het maakt dat nieuwe generaties boeren telkens weer nieuwe schulden moeten maken;
- Een geliberaliseerd pachtsysteem.

Urgent is ook het thema bodemvruchtbaarheid en -kwaliteit; die staan structureel onder druk. Een belangrijk aandachtspunt is voorts dat er de komende 10 jaar door bedrijfsbeëindiging en overdracht veel grond van eigenaar zal wisselen.

3.4.1 Oplossingsrichtingen

Vanuit dit project worden een aantal suggesties aangedragen. De benodigde wijzigingen zijn aanzienlijk, er zijn zeer verschillende partijen en belangen bij betrokken waaronder politiek, (semi)overheden, financiers, en uiteraard boeren en andere (aspirant)landgebruikers. Boerenwijsheid gaat dit vraagstuk niet oplossen, maar wil wel belangrijke pijnpunten duiden en oplossingsrichtingen aangeven.

De overheid zou beleid en instrumenten moeten ontwikkelen om landbouwgronden tegen een reëel prijsniveau beschikbaar te maken voor bedrijven die willen extensiveren en met kringlooplandbouw aan de slag willen. Momenteel zijn er nog weinig effectieve instrumenten voorhanden. Zonder gericht beleid, de juiste instrumenten en investeringen vanuit de overheid, zal de omslag naar kringlooplandbouw niet lukken.

Een maatschappelijke inzet om primair onze voedselvoorziening voor de langere termijn veilig te willen stellen is in onze ogen een belangrijk uitgangspunt. Hiervoor moet de verbinding worden hersteld tussen deze maatschappelijke ambitie en de agrarische opbrengstwaarde van landbouwgrond. Het verschil tussen de huidige markt- (of speculatie) waarde van landbouwgrond en zijn productie- of agrarische opbrengstwaarde moet worden opgevangen. Dit kan bijvoorbeeld met een transitiefonds en overgangsregelingen voor bedrijven die sterk investeren in kringlooplandbouw. Hier horen nieuwe spelregels en instrumentarium bij, zoals een aangepaste pachtwetgeving en financierings- en fiscale instrumenten die duurzaam bodembeheer stimuleren, of zelfs afdwingen. Overheden kunnen hier bij eigen gronduitgifte het voortouw in nemen. Structurele ingrepen als een nationaal bodemprogramma en de uitbreiding van de crisis- en herstelwet zijn mogelijkheden om dit landelijk te kaderen. Ook op regionaal niveau verdient het vraagstuk aandacht, denk aan verankering van grondprijzen in regionale landbouwontwikkelingsambities en facilitatie van integrale gebiedsprocessen.

Inmiddels is er sprake van een groeiend aantal initiatieven en experimenten. Actoren zijn onder meer overheden (Groen Ontwikkelfonds Brabant), boerenorganisaties (zoals St. BD Grondbeheer), andere maatschappelijke partijen (grondfonds CommonGround) en vanuit de burgersamenleving (Land van Ons, Community Land Trust). Het spectrum van vernieuwingen is breed en omvat zowel vormen om de pijn wat te verzachten en te verdelen als strategieën om grond definitief uit de markt en de exploitatie te halen.

Het grondvraagstuk vormt ook voor de Boerenraad een vanzelfsprekend dossier, waarvoor dan ook een 'oplossingsgroep' zal worden gemobiliseerd waarin de hiervoor genoemde suggesties verder worden uitgewerkt.

3.5 Knelpunt 'Wet- en regelgeving'

Onderdeel van het project was ook een QuickScan onder de stuurgroep leden en een aantal spelers van daarbuiten om in beeld te krijgen welke belemmeringen er in wet- en regelgeving liggen voor vernieuwende landbouwpraktijken. Hierin begrepen de lessons learned binnen de Green Deal Natuurinclusief grondgebruik Herenboeren.

We hebben vanuit een brede scope op kringloop- en ecologische, regeneratieve landbouw naar belemmerende wet- en regelgeving gekeken: vanuit verschillende vormen van natuurinclusieve landbouw via strokenlandbouw, permacultuur en voedselbosbouw tot en met werkvelden als lokale verwerking en vermarkting, collectief grondbezit en pacht.

Het vigerende stelsel van wet- en regelgeving is ontworpen om de gangbare landbouw te ondersteunen en te reguleren. Daarin gaat het vooral om gespecialiseerde, intensieve, grootschalige en op export gerichte productie, waarin monoculturen en structureel gebruik van veel inputs (nutriënten en chemie) een belangrijke rol spelen. Vergelijkbaar met de noodzakelijke, systemische herziening van het kennissysteem zijn de gewenste effecten ook op dit vlak niet te bereiken door slechts aanpassingen op bestaande wet- en regelgeving uit te voeren. De consensus is dat de principes van kringlooplandbouw als toekomstbestendige categorie het uitgangspunt moeten vormen van noodzakelijke aanpassingen. Wet- en regelgeving moet de praktijk en de diversiteit in bedrijfsvormen die aan het ontstaan is direct en indirect ondersteunen. En innovaties die de juiste richting uit werken niet belemmeren.

Een aantal voorbeelden en kenmerken van bestaande regelgeving die 'systemische' beperkingen vormen voor vernieuwende vormen van kringlooplandbouw zijn:

- veel regels zijn generiek, terwijl een agro-ecologische bedrijfsvoering maatwerk behoeft, zoals voor verwerking en verkoop van rauwe melk, boerderijverkoop, zorglandbouw, kleinschalige veehouderij;
- veel regels zijn gericht op grootschaligheid, uniformiteit en export en niet toepasbaar of betaalbaar voor kleinschaliger bedrijven;
- veel regels zijn gebaseerd op modellen en dus op aannames en theoretische normen, die bij toepassing in een afwijkende bedrijfsvoering vaak nadelig uitpakken, zoals bij een gereduceerd eiwitrantsoen en eigen krachtvoerproductie in de grondgebonden melkveehouderij;
- de verplichte injectie van drijfmest stuit steeds meer boeren tegen de borst, omdat deze schade voor het bodemleven en de vogelpopulaties oplevert;
- de regionale verwerking van producten valt vaak onder internationale eisen, die voor kleinschalige producenten hoge kosten inhouden;
- bestemmingsplannen voor het buitengebied omvatten nogal eens beperkingen op de aanplant van bomen in agrarisch landschap, wat de omschakeling naar agroforestry verhindert; ook de aanleg van natuurpoelen (tevens waterbuffers) moet conform de regels van de ontgrondingswet die gelden voor zware infrastructurele ingrepen uitgevoerd worden;
- Europese landbouw gelden voorzien niet in vergoedingen voor ecosysteemdiensten die maatschappelijke waarden vertegenwoordigen en een wezenlijk deel uitmaken van de

(maatschappelijke) functionaliteit van natuurinclusieve bedrijven, zoals de blijvende opslag van koolstof in de bodem of een verhoogde biodiversiteit.

Vanuit het project is in veel meer detail direct input geleverd aan CLM Onderzoek en Advies, die in opdracht van LNV 'Natuurinclusieve landbouw hinderende wet- en regelgeving' inventariseert. Hiervoor is een gezamenlijke sessie met de stuurgroep en CLM georganiseerd (13 januari 2020). De inbreng van Boerenwijsheid is opgenomen in het CLM rapport.

Naast de struikelblokken die we via de vernieuwers in het gezamenlijke netwerk hebben weten te inventariseren, hebben we ook principes van een stimulerend en faciliterend stelsel van wet- en regelgeving geformuleerd. De essentie is:

- sturen op doelen i.p.v. op maatregelen;
- stimuleren en uitgaan van vertrouwen;
- ruimte bieden om te blijven leren;
- integrale benaderingen expliciet mogelijk maken;
- borging in de samenleving, zoals via regionale peer-review in het kader van de omgevingswet.

Ook de verdere uitwerking van dit complexe, veeleisende vraagstuk krijgt een plek in de agenda van de Boerenraad. Hiervoor is ook een oplossingsgroep voorzien, waarmee het voorwerk dat in dit project is uitgevoerd een gedegen vervolg kan krijgen.

3.6 Tot slot

De projectgroep heeft met veel energie en een grote extra inzet van eigen uren aan dit project gewerkt. We zijn blij met de uitkomsten ervan en zien vol vertrouwen verdere implementatie van onze aanbevelingen vanuit zowel de overheid als de Boerenraad tegemoet.

Zie voor de financiële verantwoording de separate bijlage.

Bijlage 1: Het boerenerf als bron voor kennis en innovatie, uitgangspunten en aanbevelingen

Deze bijlage bevat de integrale brief met bijlagen zoals aangeboden aan het ministerie van LNV.

Aan het ministerie van LNV
T.a.v. mevrouw M. Sonnema en mevrouw A. de Veer
Bezuidenhoutseweg 73
2594AC Den Haag

Betreft: Het boerenerf als bron voor kennis en innovatie

De Bilt, 15 april 2020

Geachte mevrouw Sonnema en mevrouw de Veer/Beste Marjolijn en beste Annie,

We hebben kennis genomen van de voorstellen in het kader van het programma Innovatie op het Boerenerf (Kamerbrief juli 2019) en we weten dat uw ministerie volop bezig is met het uitwerken van de gedachten en ambities zoals die in deze beleidsvoornemens zijn verwoord. Daartoe doen wij via deze brief namens 10 boerenorganisaties, ondersteund door de Transitiecoalitie Voedsel, zeven concrete aanbevelingen gebaseerd op drie uitgangspunten.

Vanuit de projectgroep Boerenwijsheid van de Transitiecoalitie Voedsel organiseerden wij in februari jl. een werkbezoek voor de directie van de afdeling Strategie, Kennis en Innovatie, waarbij een aantal van onze inzichten en doelstellingen al met u zijn gedeeld. Ook vanuit het Consortium WINK, de organisatie Wij.land, het voormalige praktijkleernetwerk Veldleeuwrik, de vereniging BoerenNatuur en de aangesloten collectieven, de biologische en biologisch-dynamische sector en tal van andere partijen en projecten is en wordt hard gewerkt aan vernieuwing en versnelling van het leren en innoveren op het boerenerf. Tevens staat het onderwerp prominent op de agenda van de Boerenraad i.o.

Wat ons bindt, is dat wij allen ooit op eigen kracht en kompas en vanuit een integrale visie zijn gaan werken aan toekomstbestendige landbouwpraktijken. Gezamenlijk beschikken wij over veel expertise op het gebied van kringlooplandbouw en sociale en economische innovatie.

Wij juichen de door LNV ingezette vernieuwing van het agrokennissysteem rond het boerenerf zeer toe.

Onze voorstellen vormen een voorschot op verder uitgewerkte plannen die we later aan u willen voorleggen. Tevens bieden zij een aanloop tot het gesprek dat vertegenwoordigers

van de Boerenraad i.o. op 22 april met u zullen hebben, waarbij het thema kennis en leren één van de agendapunten zal zijn.

In aansluiting daarop zetten we het overleg dat met de directie van de afdeling Strategie, Kennis en Innovatie in gang is gezet graag voort om onze voorstellen nader toe te lichten en uit te werken. Daarin bespreken we o.a. graag de in onze kring levende gedachte om via een (periodiek) nationaal congres de sociale, economische en technologische innovaties die vanuit het boeren erf ten behoeve van kringlooplandbouw ontstaan in de schijnwerper te zetten en kennis en ervaring uit te wisselen bij het regionaal ondersteunen van het leren en innoveren door boeren.

Met vriendelijke groeten,

Werkgroep Boerenwijsheid Transitiecoalitie Voedsel

Geert van der Veer	Stichting Nationaal Netwerk Natuurinclusieve Landbouw, Stichting Herenboeren Nederland
Bregje Hamelynck	Federatie van Agro-Ecologische Boeren, incl. Toekomstboeren, CSA Netwerk Nederland, BD-Vereniging, Permacultuur Netwerk, Vereniging Bio-tuinders, Vegan Netwerk, Vereniging Grootschalige Kleinschaligheid)
Piet van IJendoorn	Vereniging voor Biologisch-Dynamische Landbouw en Voeding
Fransjan de Waard	Stichting Voedselbosbouw Nederland
Klarien Klingen	Vereniging Toekomstboeren
Willem Lageweg	Stichting Transitiecoalitie Voedsel

Boerenraad i.o.

Alex Datema	BoerenNatuur
Danielle de Nie	Wij.land
Hanneke van Ormondt	Caring Farmers
Geert van der Veer	Consortium WINK
Hanneke van Ormondt	voorBoeren

Drie uitgangspunten en zeven aanbevelingen vanuit de boerenpraktijk voor een nieuw agrokennissysteem

Drie uitgangspunten

1. Integraal en pluriform

Een geslaagde transitie naar kringlooplandbouw vergt dat we de integraliteit voorop stellen. Afzonderlijke sporen en beleidsdomeinen moeten met elkaar worden verbonden. Integraliteit op alle niveaus levert ook het inzicht in de samenhang tussen bedrijfsprocessen en tot betere antwoorden voor de praktijk. In deze visie moet landbouw en het bijbehorende kennissysteem worden gezien in relatie tot zijn brede maatschappelijke context: de landbouw als producent van gezond voedsel, als beheerder van kwaliteit van bodem, water en landschappen, als drager van biodiversiteit en zorg voor het klimaat, als dienstverlener op terreinen als zorg, educatie en recreatie en als bestaansbron voor boeren, verwerkers en andere spelers in de keten. Vanuit die brede visie biedt de sector ruimte voor vele nieuwe banen en vormen van werkgelegenheid. De andere kant van integraliteit is ruimte voor diversiteit en pluriformiteit, dus voor alle soorten spelers, modellen en routes die de maatschappelijke doelen en opgaven dichterbij brengen en waarde toevoegen aan de samenleving.

2. Gebiedsgerichte kennisinfrastructuur

Belangrijk is dat de maatregelen die het ministerie met haar programma Innovatie op het Boerenerf ontwikkelt, goed aansluiten op de groeiende beweging naar gebiedsgericht werken. Een gebiedsgerichte aanpak sluit aan op landschappelijke kenmerken, natuurlijke variëteit en culturele eigenheden. De versterking en doorontwikkeling van een landelijk dekkende kennisinfrastructuur van regionaal georganiseerde netwerken is hiervoor cruciaal. Als context zijn deze gebieden direct relevant voor het ontwikkelen van kennis op maat, afgestemd op de specifieke context van bedrijven en regio's. Denk aan onderwerpen als bodem, landschap, verkaveling, maar ook aan de gebiedseigen manier waarop kennis zich laat verspreiden en aan regio specifieke aspecten als taal, waarden en sociale verbanden.

3. De boer als innovator en inspirator

Vaak is het boerenerf een laboratorium of lanceerbasis voor vernieuwing, met de boer of boerin als innovator en inspirator. Zo autonoom, eenzaam, onzichtbaar, informeel en risicovol als hun pionierswerk meestal is, zozeer vertegenwoordigt het een potentieel dat structureel onderbenut is. Door boeren beter en meer als innovator en inspirator in te schakelen en te faciliteren, is er veel winst te boeken voor de transitie van de landbouw- én kennissysteem. Boeren met voldoende motivatie om zelf op pad te gaan kunnen met passende ondersteuning hun impact vermenigvuldigen door anderen daarin mee te nemen. Tegelijkertijd kunnen boeren die vooruit willen maar handvaten nodig hebben, samen met collega's, begeleiders en hun omgeving nieuwe uitdagingen formuleren voor verder onderzoek en hun eigen ontwikkeling.

Zeven aanbevelingen

Vanuit deze 3 uitgangspunten doen wij 7 aanbevelingen onderverdeeld in de thema's kennisdeling, onderzoek, onderwijs en governance

Kennisdeling

1. Boeren leren van boeren met regionale samenwerkingsverbanden als hoeksteen
2. Waarde en vergoeding

Onderzoek

3. Agendering en verbinding praktijk, onderzoek en wetenschap
4. Financiering

Onderwijs

5. Groen onderwijs: zaaibed voor kringlooplandbouw
6. Vakmanschap als inspiratiebron

Governance

7. Boeren mee aan het stuur

Kennisdeling

Ad 1 Boeren leren van boeren en regionale samenwerkingsverbanden als hoeksteen

Boeren stellen vooral veel vertrouwen in hun eigen collega's bij het opdoen van praktisch toepasbare kennis. Daarin is het vertrouwde sociale verband een sleutelfactor. Denk aan praktijknetwerken, studiegroepen en *living labs*. De in onze brief genoemde verbanden kunnen hiervoor als basis dienen, naast andere goed werkende regionale samenwerkingsverbanden. **Wij adviseren deze verbanden vanuit een landelijk en faciliterend expertisecentrum te gaan ondersteunen en met elkaar te verbinden. Hun collectieve impact is voorts te vergroten door kennisvouchers voor advies en onderzoek niet alleen aan individuele producenten, maar ook aan regionale samenwerkingsverbanden van boeren beschikbaar te stellen, met ruimte voor stapeling.** Een belangrijk voordeel van een dergelijke netwerkaanpak is dat het gemakkelijker is hier andere spelers bij te betrekken, zoals actoren uit de wetenschap, natuurbeheer, bepaalde erfbetreders of relevante burgerinitiatieven.

Ad 2 Waarde en vergoeding

Een regionale kennisinfrastructuur is de ideale context voor een integrale aanpak, waarin deelnemers met elkaar waarde creëren voor hun gezamenlijke omgeving. Boeren beschikken over veel relevante kennis over hoe zaken in de praktijk kunnen werken. Het delen van die kennis tussen boeren onderling is afgestemd op hun vraag op specifieke momenten. Onafhankelijke experts, voorlichters en bedrijfscoaches kunnen de leden van deze praktijknetwerken en studiegroepen helpen om te experimenteren en te leren. Daarnaast voegen geschikte individuele boeren in de rol van innovator en inspirator hier extra waarde aan toe. **Gezien deze waarde pleiten wij ervoor om via een gestructureerde benadering deze boeren ook te belonen voor hun inzet en expertise.**

Onderzoek

Ad 3 Agendering en verbinding praktijk, onderzoek en wetenschap

Kennisdoorwerking, zoals genoemd in de brief 'Innovatie op het boerenerf', is niet alleen een kwestie van "onderzoek beter aanbieden en beter laten aansluiten bij de wijze waarop boeren leren". Toegepast wetenschappelijk onderzoek krijgt pas waarde wanneer de onderliggende vragen uit de praktijk zelf afkomstig zijn en generieke innovaties zich op maat laten snijden voor specifieke situaties. In de zoektocht naar kringlooplandbouw in al zijn varianten vormt het boerenerf dan ook een rijke bron voor de agendering en programmering van onderzoek agenda's op diverse niveaus.

Dit vergt een heroriëntatie op de verhouding tussen erf, onderzoek en wetenschap. Daar hoort ook een uitbreiding van de capaciteit bij om op praktijkniveau vragen en gegevens te verzamelen. Ook is een actualisering nodig van de methodieken voor onderzoek, aangezien de agro-ecologische context een veelheid aan variabelen en dynamische relaties omvat.

Het Groen Kennisnet is in een goede positie om bij te dragen aan het verspreiden van informatie en inspirerende voorbeelden. Maar om wetenschappelijke informatie werkelijk te kunnen vertalen naar 'warme', toepasbare kennis en handelingsperspectief, zijn lerende praktijknetwerken en een specifieke begeleiding van het gezamenlijk leren nodig.

Ad 4 Financiering

Onderzoek naar kringlooplandbouw richt zich op meervoudige maatschappelijke waardeontwikkeling in de praktijk. Het overstijgt daarmee het belang van individuele bedrijven of ketenpartijen. Zulk onderzoek vraagt om nieuwe financieringsarrangementen, met eigen bijdragen en voorwaarden die passen bij de financiële draagkracht van de deelnemers. **Door onze aanbevelingen te volgen kan het boerenerf in zijn regionale context feitelijk gaan fungeren als het laboratorium voor de landelijke, missie gedreven agenda voor waardeontwikkeling op terreinen als biodiversiteit, bodem, water, klimaat, gezondheid en andere maatschappelijke doelen. Zo'n strategie zal ook de ontwikkeling van een breed en divers netwerk van regionale proeflocaties in de praktijk moeten ondersteunen.** Door naast boeren ook wetenschappers, erfbetreders, ketenpartners, groene scholen/onderwijs, natuur-en milieuorganisaties en burgers te betrekken, kunnen deze proeflocaties een grote stimulans voor het "leren als systeem" zijn.

Onderwijs

Ad 5 Groen onderwijs: zaibed voor kringlooplandbouw

Om de breedte van het groene onderwijs te laten uitgroeien tot een substantiële kracht voor een meer diverse landbouw is meer nodig dan het aanpassen van het curriculum. Dit vergt binnen het onderwijs veel fundamentele aandacht voor de cultuurverandering, die de benodigde transitie daarbuiten weerspiegelt. **Wij pleiten daarom voor investeringen in onderwijsprogramma's waarin het integrale perspectief voorop staat, en de landbouw in relatie tot zijn maatschappelijke omgeving op uiteenlopende manieren wordt uitgewerkt.** Hiervoor dient zich in potentie een enorme variëteit in bedrijfsmodellen aan gebaseerd op nieuwe teelten en brede bouwplannen, nieuwe vormen van gemengde bedrijven, betere verwaarding van primaire producten, persoonlijke ontwikkeling, sociaal ondernemerschap, persoonlijk leiderschap, en met beleidsthema's als voedselzekerheid, collectieve gezondheidszorg, eiwittransitie en maatschappelijke kosten en baten.

Ad 6 Vakmanschap als inspiratie

De bedoelde cultuurverandering vergt naast de traditionele overdracht van kennis en technische kunde ook aspecten van vakmanschap die wezenlijk zijn in de natuurinclusieve en kringlooppraktijk. Daarbij denken wij aan capaciteiten zoals het observeren van ecologische processen, sociale vaardigheden en maatschappelijk ondernemerschap. Om deze als onderwijsdoelen te realiseren is het zaak **om onderwijs en de innovatieve praktijk dichter bij elkaar te brengen. Ook hierbij verwijzen wij naar de ervaring en motivatie van boeren die nu al optreden als innovator en inspirator; zij zijn – tegen een passende vergoeding - in te schakelen als docenten en als begeleiders en coaches van stages en praktijkonderwijs op voorbeeldbedrijven en proefboerderijen.** Ook oefening in eigentijdse vormen van samenwerking en communicatie, zoals met burgers, lokale voedselondernemers, natuurorganisaties en wetenschappers, hoort hierbij. Hiermee zullen jonge mensen zelf de omslag naar toekomstbestendige voedselpraktijken beter kunnen en ook willen maken.

Governance

Ad 7 Boeren mee aan het stuur

Het doordacht inschakelen van het boerenerf als bron voor innovatie en kennisdeling laat zich uiteraard niet alleen door ambtelijke of wetenschappelijke partijen vormgeven en monitoren. **Boeren met kennis en ervaring op dit vlak zullen dan ook een prominente rol moeten krijgen in de sturing en governance van de beoogde ontwikkeling. Voorts bevelen wij aan dat boeren, tuinders en andere leveranciers van gegevens zelf onvoorwaardelijk eigenaar van de eigen data moeten blijven. Een ander aandachtspunt is om boeren te ondersteunen om in coöperatief verband op te treden als mede-eigenaars van nieuwe of bestaande praktijkcentra.**

Bijlage 2: Visie Boerenraad op land- en tuinbouw in 2030

Boerenraad: voor boeren, door boeren, onafhankelijk en diepgeworteld in de sector

Op weg naar een land- en tuinbouw die natuurgedreven, sociaal verbonden en economisch gedragen is.

Op veel plaatsen in Nederland werken boeren en tuinders met moed en doorzettingsvermogen en met eigen vormen van natuurgedreven en sociaal verbonden voedselproductie aan een vitaal platteland. Zij doen dat met een grote diversiteit aan bedrijfsvormen en verdienmodellen: gangbare boeren, biologische boeren, natuur-inclusieve boeren, permacultuurboeren, bodemboeren, agro-ecologische boeren, zorgboeren, grondgebonden boeren, voedselbosboeren, enz. Ze werken met zorg voor de bodem, met minder vee per hectare, met eigen voer, met veel ruimte voor natuurlijk gedrag van hun dieren en met nieuwe diensten.

We zien gemengde bedrijven met combinaties van veeteelt, akkerbouw en tuinbouw en met een duidelijke visie op de gezondheidswaarden van hun producten. Met eigen verwerking in producten als kaas, zuivel, brood en vlees. Met een grote diversiteit aan groenten en fruit in combinatie met natuurwaarden. Met directe verkoop aan consumenten, bedrijfsrestaurants, zorginstellingen en horeca, ook via nieuwe organisatiemodellen zoals CSA's (Community Supported Agriculture) en Herenboeren. Met combinaties van functies in zorg, onderwijs, kinderopvang, natuurontwikkeling, educatie en toerisme, waarbij al deze boeren laten zien dat de landbouw cruciaal is voor onze voedselvoorziening maar tegelijkertijd zoveel meer is dan dat. Dat doen zij zowel individueel als collectief in verschillende organisaties, sommige net ontstaan, anderen al tientallen jaren actief.

Waarom een Boerenraad

Voortbouwend op deze boeren zien wij als Boerenraad de kracht en potentie van al deze verschillende vormen van land- en tuinbouw. In die variëteit zit ook de toekomst voor de agrarische sector in ons land. De Boerenraad wil zich daarvoor inzetten en de sector daarmee een nieuw perspectief bieden, juist nu boeren onder grote druk staan. Een perspectief met ruimte voor meer in plaats van minder boeren.

We willen een systeemverandering waardoor de huidige focus op volume, technologie en lage prijs verandert in een landbouw- en voedselsysteem waarin diversiteit, een integrale en gebiedsgerichte aanpak, duurzaamheid, gezondheid, dierenwelzijn en eerlijke prijzen centraal staan. Vanuit die ambitie staan wij voor een land- en tuinbouw die natuurgedreven, sociaal verbonden en economisch gedragen is.

- **Natuurgedreven**

Wij zien in 2030 een landbouw- en voedselsysteem waarin boeren op hun bedrijven de natuur als uitgangspunt nemen. Zij dragen structureel bij aan het herstel van landschapswaarden, bodemvruchtbaarheid, biodiversiteit, waterkwaliteit en waterretentie. Zij zorgen ervoor dat veel CO₂ in de bodem wordt vastgelegd. Het gebruik van fossiele brandstoffen is bij hen in 2030 op weg naar eindigheid en zij zetten vol in op de inzet van hernieuwbare energie.

Kringlopen worden op zo klein mogelijke schaal gesloten, op het eigen bedrijf of met partners dichtbij.

Dieren worden gezien als intelligente wezens en worden gehouden op een daarbij passende wijze, respectvol en dichtbij hun natuurlijk gedrag. Natuurvreemde bestrijdingsmiddelen en kunstmest zijn gaandeweg vervangen door natuurlijk plaagbeheersing. Biodiversiteit en bodembioïologie zorgen voor een ecosysteem dat in balans is waardoor de impact van ziektes en plagen beperkt blijft.

- **Sociaal verbonden**

Landbouw en voedselproductie is gebaseerd op maatschappelijke waarden als gezondheid, leefbaarheid, voedselzekerheid en voedselveiligheid. Voedsel verbindt boeren en burgers, en het verbindt mensen in hun eigen dorp of wijk. In 2030 draagt het boerenbedrijf bij aan de leefbaarheid van stad en platteland als centrum van werkgelegenheid, bron van gezond en veilig voedsel en hoeder van een aantrekkelijk landschap voor recreatie en toerisme. Boeren leveren belangrijke diensten aan de zorgsector en het onderwijs en zijn onderdeel van een inclusieve gemeenschap. Een gemeenschap waar voedsel wordt gewaardeerd, waar burgers zich bewust zijn van de effecten van hun keuzes en ook weer voedselvaardig zijn.

- **Economisch gedragen**

In 2030 gaan boeren op een verantwoorde wijze om met de grondstoffen die zij tot hun beschikking hebben. De gezonde producten en waardevolle diensten die zij voortbrengen dragen bij aan de reële economie en voegen waarde toe aan de gemeenschap. De vraag naar deze producten is groot. Boeren kunnen hiermee een eerlijke boterham verdienen die in verhouding staat tot de inspanningen die zij leveren en de risico's die zij lopen. Boeren hebben een stevige positie in de keten en kunnen op transparante wijze invloed uitoefenen op de prijs van hun producten en diensten die dan de werkelijke kosten en ontwikkelde waarden reflecteren.

Boeren zijn in hoge mate soeverein. De afhankelijkheid van financiers, leveranciers en grote afnemers is sterk verminderd. Speculatie op de waarde van grond, oogsten en gebouwen is in 2030 fors terug gedrongen. Het GLB is niet meer nodig als inkomenssteun, maar wordt ingezet voor investeringen in een natuurgedreven en sociaal verbonden landbouw.

Vanuit deze principes gaan we in gesprek over heikele thema's zoals: hoe versnellen we de omslag naar het beoogde nieuwe landbouwmodel? Hoe komen we naar een landbouw volledig gebaseerd op hernieuwbare bronnen? Hoe kunnen we inputs van buiten de kringloop zo snel mogelijk afbouwen? Hoe krijgen boeren zo snel mogelijk een reële vergoeding voor hun bijdrage aan ecosysteemdiensten en andere belangrijke maatschappelijke waarden? Hoe faciliteren we gangbare boeren bij hun omslag?

Uitgangspunten

Wij staan als Boerenraad voor een aantal basale uitgangspunten.

- **Vertrouwen**

Wij gaan uit van vertrouwen in mensen. In ons bijzondere beroep van boer waarbij wij vaak grote oppervlakten grond beheren en werken in en met de natuur voelen wij verantwoordelijkheid voor een zorgvuldige omgang met bodem, dieren, water, lucht en biodiversiteit. Wij zijn solidair met elkaar en onze omgeving en willen leren van positieve en negatieve ervaringen van onszelf en andere boeren. Wij werken vanuit deze grondhouding aan het produceren van gezond voedsel en gewaardeerde diensten en daarmee aan het bereiken

van maatschappelijke doelen. Wij willen vertrouwen krijgen en verantwoording afleggen om op onze eigen manieren die doelen te bereiken. We worden hierbij gesteund door stimulerende en doelgerichte wettelijke kaders.

- **Eerlijk en transparant**

Om vertrouwen te verdienen zijn wij naar overheid, burgers en elkaar eerlijk en transparant over kosten, effecten en inspanningen om de gewenste doelen te behalen.

- **Integraal en gebiedsgericht**

In 2030 worden uitdagingen op het gebied van landbouw en voedselvoorziening integraal en op de gepaste schaal aangepakt. Per gebied worden vanuit het specifieke karakter van bodem, landschap en cultuur de integrale verbanden gelegd tussen de diverse opgaves in de betreffende regio. Daardoor is er sprake van een grote diversiteit aan initiatieven die ook raakvlakken hebben met duurzame energie, zorg, onderwijs, toerisme, woningbouw, etc.

Wie is en wat doet de Boerenraad?

De Boerenraad is een tijdelijke oplossingsgerichte club voor boeren, door boeren, onafhankelijk en diepgeworteld in de sector. De Boerenraad wil boeren perspectief bieden en de hobbels opruimen op weg naar een toekomstbestendige landbouw die in balans is met natuur en samenleving.

Aan de hand van onze visie en onze uitgangspunten wil de Boerenraad boeren inspireren en perspectief bieden en zich in de komende periode vooral richten op de volgende hobbels/thema's:

- Betaalbare toegang tot grond voor toekomstbestendige landbouw
- Een inspirerend wettelijk kader dat op een integrale manier en via ambitieuze doelen toekomstbestendige landbouw stimuleert
- Financiering van de omslag naar een toekomstbestendige landbouw via een andere inzet van bestaande middelen zoals landbouwsubsidies en extra nieuwe middelen die het boeren mogelijk maakt de beoogde omslag te maken
- Kennis, leren, onderzoek en onderwijs
- Versterken van de positie van de boer in de keten o.a. door eerlijke prijzen en beloningen, korte ketens en versterking van de sociale rol van de boer

We gaan hier op een pragmatische en oplossingsgerichte manier mee aan de slag waarbij de stem van de boeren doorslaggevend is. We werken nu een plan uit om genoemde hobbels concreet aan te pakken.

April 2020

Bijlage 3: Organisatie, werkwijze en financiën Boerenraad

Van boeren, voor boeren, onafhankelijk en diep geworteld in de vernieuwende agrarische sector. Dat is de Boerenraad. De Boerenraad is een tijdelijke en oplossingsgerichte club van boeren die perspectief wil bieden en de hobbels wil opruimen op weg naar een toekomstbestendige landbouw die in balans is met natuur, landschap en samenleving. Om dat doel te bereiken kiest de Boerenraad voor een flexibele en pragmatische organisatievorm. Voor de formaliteiten zoals een bankrekening en backoffice diensten zoekt de Boerenraad onderdak bij een bevriende organisatie (mogelijk de Transitiecoalitie Voedsel).

Het hart van de Boerenraad wordt gevormd door **een Raad, een Kernteam en Oplossingsgroepen**.

De Raad

Voor de verbinding met de vernieuwende boerenorganisaties en boeren die de visie en de rol van de Boerenraad steunen wordt een **Raad** ingesteld. Deze Raad bepaalt de samenstelling van het kernteam en zij wordt actief betrokken bij belangrijke besluiten over de agenda en de strategie van de Boerenraad. De Raad toetst periodiek of de standpunten en activiteiten van het kernteam en de oplossingsgroepen overeenkomen met de visie. De Raad kan het kernteam gevraagd en ongevraagd adviseren. De Raad van de Boerenraad zal 15-25 personen tellen (aantal kan groeien) en een paar keer per jaar bij elkaar komen. De Raad wordt gevormd door boeren die verbonden zijn aan de boerenorganisaties die de visie en rol van de Boerenraad actief onderschrijven. Zij zitten in de Raad *zonder last en met ruggenspraak* met hun organisatie om enerzijds slagvaardig te kunnen zijn en anderzijds duidelijk voor draagvlak en verbinding te zorgen. De Raad kan daarnaast boeren uitnodigen die een actieve bijdrage leveren aan de vernieuwing van de landbouw om ook zitting te nemen in de Raad. Deze 'ongebonden boeren' vormen maximaal één derde van het aantal leden van de Raad. De Raad kan besluiten om personen die geen boer zijn maar over specifieke kennis of kwaliteiten beschikken als adviserend lid voor de Raad uit te nodigen.

Kernteam

Het Kernteam bestaat uit 8-10 boeren. Deze boeren zijn voorbeelden van de landbouw die de Boerenraad voor ogen heeft. Het zijn creatieve geesten die denken in kansen. Ze zijn verbonden met de verschillende sectoren die de land- en tuinbouw rijk is en afkomstig uit de verschillende regio's in ons land. Ook is er een goede leeftijds- en man/vrouw verdeling. Een van de leden van het Kernteam vervult de rol als boegbeeld, waarbij ook andere leden van het Kernteam en de trekkers van de Oplossingsgroepen naar buiten kunnen treden.

Het Kernteam bewaakt de visie en organiseert de activiteiten van de Boerenraad. Voorts dragen leden van het Kernteam de toekomstgerichte visie van de Boerenraad uit, ze zetten goede voorbeelden in de schijnwerper en ze gaan in gesprek met boeren en andere belanghebbenden over de kansen voor een toekomstbestendige landbouw.

Oplossingsgroepen

Het Kernteam zorgt ervoor dat voor de hobbels waaraan de Boerenraad wil werken Oplossingsgroepen worden samengesteld. Het Kernteam zoekt voor elke Oplossingsgroep een gezaghebbende trekker en een aantal boeren die het onderwerp bij de kop willen pakken. Daarbij wordt in belangrijke mate geput uit de organisaties die de Boerenraad onderschrijven. De

Oplossingsgroepen zorgen er vervolgens voor dat met ruime inbreng van geïnteresseerde en betrokken boeren voorstellen voor het opruimen van genoemde hobbels worden opgesteld. In elke Oplossingsgroep zit ook een lid van het Kernteam die samen met de trekker van de groep het proces begeleidt en in afstemming met het Kernteam zorgt voor de communicatie van de voorstellen naar buiten. Zo wordt ook de samenhang in de standpunten en activiteiten van de Boerenraad geborgd.

Coördinator

Voor de dagelijkse werkzaamheden op het gebied van organisatie, financiën, fondsenwerving en communicatie wordt een coördinator aangetrokken die administratief wordt ondergebracht bij de bevriende organisatie waar de Boerenraad onderdak zoekt (details nader te bepalen).

Kosten en financiering

Om de kosten van de activiteiten, de Oplossingsgroepen, het Kernteam en de coördinator te kunnen betalen wordt een begroting opgesteld en worden financiers/fondsen gezocht. Een deel van deze kosten betreft algemene kosten die nodig zijn om de Boerenraad goed te kunnen laten functioneren. Een ander deel van de kosten is direct gekoppeld aan de hobbels/thema's waar de oplossingsgroepen mee aan de slag gaan. Boeren die zich met hun kennis en ervaring inzetten voor de Boerenraad, en dus het algemeen belang dienen, krijgen daarvoor een compensatie zodat ze met deze vergoeding bijvoorbeeld een vervanger voor de werkzaamheden op het eigen bedrijf kunnen betalen.

De hoogte van de kosten van de Boerenraad wordt in belangrijke mate bepaald door de omvang van de werkzaamheden en de vergoeding die de leden van het Kernteam en de Oplossingsgroepen krijgen voor de inzet van hun uren.

April 2020